

Lausunto

19.04.2024

YVV/503/2024

Asia: VN/26964/2022

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttäminen

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriö on pyytänyt yhdenvertaisuusvaltuutetulta lausuntoa avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämisestä koskevasta työryhmän mietinnöstä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii kansallisena ihmiskaupparaportoijana sekä kansallisena naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on aiemmin antanut lausunnon avioliittoon pakottamisen rangaistavuutta koskevasta arviomuistiota (VVTDno-2021-1529). Valtuutettu piti perustelluimpina pakkoavioliittoa koskevaa erillissäännöstä ja toissijaisena ihmiskauppaa koskevan säännöksen täsmentämistä.

Avioliittoon pakottamista koskevien muutosten lähtökohtana on oltava uhrin oikeussuojan vahvistaminen. Kyseessä on pääosin tyttöihin ja naisiin kohdistuva ihmisoikeusloukkaus ja rikos, joka voi kuitenkin kohdistua kaikkiin sukupuoliin. Suomessa suurin osa avioliittoon pakotetuista tytöistä ja naisista on maahanmuuttajataustaisia tai ulkomaalaisia. Lähtökohtana on oltava lapsen oikeuksien ja edun täysimääräinen toteutuminen huomioiden myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen asettamat velvoitteet.

Kun Suomi ratifioi Istanbulin sopimuksen eli naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta annetun Euroopan neuvoston yleissopimuksen, kansallista rikoslainsäädäntöä tarkasteltiin sukupuolistuneen väkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan näkökulmasta. Pakkoavioliittoa koskevaa erityissäätelyä ei pidetty tuolloin tarpeellisena, mutta sittemmin Istanbulin sopimuksen noudattamista arvioiva asiantuntijakomitea GREVIO on todennut Suomen sääntelyssä puutteita ja suositellut erillistä kriminalisointia.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kannattaa avioliittoon pakottamisen kriminalisoinnin täsmentämistä, joten esitys olisi parannus nykytilaan. Huolena on kuitenkin, että lisäämällä avioliittoon pakottamisen ihmiskaupan tarkoitukseksi ei välttämättä pystytä puuttumaan avioliittoon pakottamisen kaikkiin muotoihin. Suojan tulee olla mahdollisimman kattava, ja siksi yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää edelleen perusteltuna harkita myös erillissäännöstä avioliittoon pakottamisesta sen rinnalla, että avioliittoon pakottaminen lisättäisiin ihmiskaupan tarkoitukseksi. Tältä osin yhdenvertaisuusvaltuutettu viittaa Etelä-Suomen syyttäjäalueen lausunnossa esitettyihin ongelmakohtiin.

Työryhmän mietinnön luvussa 2.1.3 on kuvattu vakavia tapauksia. Kynnys katsoa avioliittoon pakottaminen ihmiskaupaksi ei saa nousta tarpeettoman korkealle. Avioliittoon pakottamista koskevia ihmiskaupparikoksia ei ole toistaiseksi käsitelty useita; useammin ihmiskauppa on saattanut tapahtua parisuhteen kontekstissa, mutta ei avioliittoon pakottamisena. Koska tapauksia ei vielä juurikaan ole, tulisi hallituksen esityksessä välttää liian tiukkojen tyyppillisten muotojen kuvaamista. Tapausten mahdollisesti lisääntyessä sekä ajan myötä avioliittoon pakottaminen voi saada muotoja, joita esityksessä ei tunnisteta. Esimerkiksi avioliittoon pakottaminen voi tapahtua Suomessa, Suomen kansalaisten välillä. Lisäksi verkon vaikutukset ilmiöön ja puolison kontrollointiin voivat lisääntyä tulevaisuudessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu julkaisee toukokuussa 2024 Lapsi ihmiskaupan kohteena -selvityksen. Selvityksen aineistona oli vuosilta 2012–2024 kärjä- ja hovioikeuksista kerättyjä ihmiskaupparikoksesta annettuja tuomioita, joissa asianomistaja oli alaikäinen. Selvityksessä haettiin vastauksia siihen, minkälaisesta lapseen kohdistuneesta hyväksikäytöstä oli kysymys, minkälaisilla tekijöillä oli merkitystä tapausten oikeudellisessa arvioimisessa ja miten lasten erityinen suojelutarve tunnistettiin. Selvitysaineiston mukaan tuomioistuimissa ilmeni vaikeuksia tunnistaa erityisesti parisuhteen kontekstissa tapahtunutta vallankäyttöä ja kontrollia. Osa alaikäisistä tytöistä oli parisuhteessa aikuisen miehen kanssa, ja nämä käyttivät monenlaista parisuhdeväkivaltaa lapsipuolisoaan kohtaan. Joissakin tuomioissa miehen syyksi luettiin esimerkiksi pahoinpitely, mutta väkivallan käytöllä ei katsottu olleen merkitystä arvioitaessa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täyttymistä. Arviointi vaikutti olevan hyvin pistemäistä sen sijaan, että osapuolten välistä epätasa-arvoista suhdetta ja valta-asetelmaa lapsen ja aikuisen välillä olisi tarkasteltu jatkumona tai prosessina, kuten ihmiskaupparikoksessa on mahdollista.

Selvityksen havaintojen pohjalta yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että hallituksen esityksessä kuvataan monipuolisesti vallankäytön ja kontrollin keinoja, ja että pakon määritelmä tehdään niin, että tunnistetaan myös psykologinen pakko ja esimerkiksi taloudellinen riippuvuus. Ottaen huomioon vaikeuden lapsen ja aikuisen valtaeron tunnistamisessa, lienee valtaeron tunnistaminen vielä vaikeampaa aikuisten välillä. On tärkeää, että hallituksen esityksen perusteluissa avataan kattavasti kontrollin keinoja.

Avioliittoon pakottaminen on sukupuolistuneen väkivallan muoto, joka kohdistuu erityisesti naisiin ja tyttöihin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että ilmiötä kuvataan perusteluissa sukupuolistuneena väkivaltana, jotta myös tuomioistuimet tarkastelevat asiaa tästä näkökulmasta.

Valovirta Anni
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto